

Miren Agur Meabe euskaltzainaren erantzuna C. Suárezen sarrera-hitzaldiari

Zazpi gutun eta erditxo
«Maitasunaren botanika»ri

Lehenengo gutuna: Zuhaitzak kantuz

Zer moduz, Castillo Suárez García?

Zorionak esateko idazten dizut lehenbiziko gutun hau. Zorionak euskaltzain oso izendatu zaituztelako eta baita ere, eskuzabaltasuna, errespetua eta mirespena agertzeagatik literaturaren estigmatz markatu zaituztenei.

Treanean noa, Galiziaruntz. Basoak irakiten daude maiatzaren amaiera honetan, eta, hara, zu maitasunaren botanikaz ari zara zure paperetan.

David George Haskell biologoak *Zuhaitzen kantak* saiakeraren hitzaurrean dio, «aditza dela gure ahotsak eta gure familiarenak entzutea». Eta horixe da zuk egin duzuna, zure gurasoen familia ere izan diren liburuetatik hasita.

Beste hau ere badio Haskellek: «Aditza, estetoskopio bat ipintzea da paisaia baten azal gainean, barruan borborka zer dagoen entzuteko». Eta horixe da zuk egiten duzuna poemak idaztera jartzen zarenean.

Zure hitzaldiaren izenburuak hasieratik harrapatu nau. Irakurle grinatsuok geure identitatearen parte bihurtzen ditugu gure liburu kutunak. Liburuek bideak eratzen dituzte gure *ni* sakonaren artean —aldizka kaotikoa eta aldizka barea den putzu horren— eta gure *ni* sozialaren —munduaren martxara egokitu behar den ur-xirripa horren— artean.

Haskell zuhaitzen irakurlea da, eta zuhaitzak irakurtzeak biziaren kateak eta espezieen arteko harremanak deskribatzea dakar. Eta horixe da zuk egiten duzuna zeure burua aztertzean, esaterako, poema honetan:

Maite zaitut
ez duzulako nire iragana ezagutzen,
ez duzulako nire orainaz jakin nahi
eta ez zarelako nire etorkizunean egongo (...).
Pinu beltzak dituzu begien hondotan;
nik prozesionaria habia bat umetokian.

Castillo Suárez
«Prozesionaria habia bat»,
Irautera, 21. or.

Ezin dut analogia lazgarriagorik irudikatu iragan eta etorkizun lausoen artean dagoen orain likatsua definitzeko.

Diozu:

Iragana nork bere baitan daraman denbora zatia da. / Memoria, ordea, urratutako denbora osatzen laguntzen diguna da.

Castillo Suárez
«*Memoria*»,
Elurra elurraren gainean

Zure irudiz, xaflatxozen eginiko janzki bat jostea da poesia idaztea, inguruan duzunaren kolorea hartzen duen bestidura bat osatzea. Galdetu nahi nizuke zer koloretakoa den memoria.

Megafoniatik jakinarazi digute hamar minutu barru tren-aldaketa egin behar dugula. Kodernoa itxiko dut nire puskak hartzeko.

Bigarren gutuna: Geltokiko txoriak

Kaixo berriro, Casti!

Estazioak tristeak dira, ala neuri horixe begitandu?

Kantinarik ez dagoenez, ilara luzea eratu da litxarrerien makinan. Beste bidaiari batzuk nasan sakabanatu dira. Ordubeteko itxaronaldia tokatzen zaigu.

Edadeko gizon baten ondoan jesarri naiz kanpoko jarleku batean. Torratxoriak datozkio otartekoaren papurretara. Agureak kontutxoak esaten dizkie txoriei, ilobak-edo balira bezala.

Hitzaldiaren hasierako partean txoriak aipatu dituzu: txorien hizkuntza maite omen duzu, nahi bezala norabidea aldatzeko aukera ematen dizulako, ihes egiteko aukera.

Motxilatik atera dut *Irautera*, zure azkenaurreko poema-liburua, azalean iratze-hostoen antzinako grabatua duena eta hauxe leitu dut:

Taberna batean
ezezagun bati eskutik heltzen uzten diodanean
badakit ondotik bere bizkarrari lotuko natzaiola,
lanbroak galarazitako txori herrariak
hartuko dizkidatela birrikak.
Ez dut inoiz hasiera baten kontrako borrokarik irabazi.
Ez diot inoiz ezezagun bati zauririk erakutsi.
Bakardadearen berri emateko
beste hitz bat asmatzen badute
aurkituko dute irteera txoriek.

Castillo Suárez
«Txori herrariak»,
Irautera, 23. or.

Beti miretsi izan dut poemei errematea emateko duzun trebezia. Apunta dezadan amaiera hori: «Bakardadearen berri emateko / beste hitz bat asmatzen badute / aurkituko dute irteera txoriek». Hor da, sasia diz-diz egiten masustaren pare, zure gai nagusietako bat: bakardadea. Izan ere, zu txori herrarien zalea bazara ere, bakardadearen txoriak habia ugari egin ditu zure poesian.

Txistua, badator trena. Txolarreak badoaz, ikaratuta.

Diozu:

Esaten badizut maite zaitudala, txorien hizkuntzan mintzo naiz.

Castillo Suárez
Irautera, 55. or.

Berdintsu geltokiko torratxoriek: alde egin dute. Txoriek bezala maite duzu, ados; zuk, ordea, horiek ez bezala, karranka egiten duzu hegaldatzean, karranka bakoitza poema bihurtuz.

Diozu:

Nagoen tokiaren / eta egon nahi nukeenaren arteko distantzia da bakardadea.

Castillo Suárez
Irautera, 29. or.

Nago zeure-zeurea dela Pessoaaren pasarte honetako filosofia:

Hegaztia pasatu egiten da eta ahaztu egiten du, behar den bezala.
(...) jada ez den tokian da eta horregatik ez du ezertarako balio jada.
Erakusten du lehen izan zela, eta horrek ere ez du balio ezertarako.
Oroitzea da Izadiari egindako traizioa.
Atzoko Izadia ez delako Izadia.
Izan zena ez da ezer, eta oroitzea da ez ikustearen pare.
Pasa zaitez, hegaztia, pasa zaitez eta irakatsiezadazu pasatzen!

A! Beste kontu bat: zure bakardadea eta galerak loturik daude, ezta? Hala ere, galeraren xarmapean idatzi duzu sarri. Ahoa betetzen zaigu esatean, ohituta gaudela gero eta gauza gehiago galtzen, ezta? Baina... a zelako marka, liburuak maite eta liburuak ere galdu beharra!

P.D.:Txorien hizkuntzan mintzo zara, baina landareen hizkuntzan ere bai, eta animalia basen hizkuntzan.

Hirugarren gutuna: Iratzezaleen grinak

Bos días, Castelo!

Atzo gauean iritsi nintzen laguneren etxera. Bai, poesiak adiskidetasunaren sareak ehuntzen ditu aldizka. Nekatuta nago baina umoretsu. Kantari esnatu naiz.

Maiteagoak udazkenean / zuhaitzen hosto gorriak,
horitasunez apainduriko / makal zuzenen gerriak.
hego-haizetan lokartutako / iratze okre geldiak (...).

Leteren iratzeak..., zertara? Kontua da, etxe hau iratze-hostoz beterik dagoela, han-hemengo altzarietan ipinita. Txori-lumak eta habia txikiak ere tarteka. Mantelean ere, iratzeen estanpatua. Ornitologo bat eta poeta bat elkarrekin bizi direnean, etxea baso bihurtzen da nahitaez.

Zure poema bat itzuli diet hitzetik hortzera, Gosariko kafesnetan bustita, *Haritz-iratzea*:

Aspaldi ikasi genuen mina hitzetara bihurtzen (...). Baina ni iratzea naiz (...). Lur azidoetan bizitzera ohitua nago, eta karea eman arte hemen izanen naiz (...). Hazirik eman gabe begiratzen diot munduari.

Castillo Suárez
Irautera, 66. or.

«Oh, Castillo queridiña! Dálle moitos bicos de parte nosa», esan didate marmeladaren doinukeran. Eta nik, zure hitzaldiarekiko ardurak kinatuta, galdera interesatua egin diet: «Castirentzat, iratzeak irautera egiten duten landareak dira. Baina zuok zer dela-eta zarete hain iratze zaleak?». Eta eurek: «Imaxinate! Para nós el feito [iratzea] é a beleza multiplicada, o exemplo mais perfecto do fractal, da nosa felicidade».

Horra hor sinboloen semantika.

Castelo, izenean bertan daramazu zuk erresistentziaren labela. Esana duzu inoiz:

Nire poemak ez dira inoiz errendizio-ikur izan.

Castillo Suárez
Irautera, 80. or.

Orain jantzi egingo naiz, topaldi bat daukat-eta institutu bateko ikasleekin.

Laugarren gutuna: Poetiken bildumatzailea

Hello, Mary Castle!

Bai ikasle jatorrak! Baten batzuek, idazle gurakoek, aholkuak eskatu dizkidate. Poema bat hartu dizut maileguan, baina ez dakit, bada, asmatu dudana, zuzendariak aurpegi arraroa ipini du eta. Adierazi nahi nien bakarra zera da, idazteak ez daukala ezer urtebetetze-festatik.

Ez da beharrezkoa idaztea. Egia esan, jende gehienak ez du egiten. Izan ere, idazteak min ematen du. Letrak gero eta gehiago estutzen ditugu sasoi arteko berokia balira bezala. Begietako zainak loditzen zaizkigu. Lagunek ez dakite non aurki gaitzaketen. Ez dute ulertzen idatzitakoa. Aldiriko trenak hartzen dituzte gure robot-irudia sakelara dutela. Gure bila ari dira. Guk, bitartean, giltzak nahita galtzen ditugu, zure etxean har gaitzazun iluntzean.

Castillo Suárez
«Ez da beharrezkoa idaztea»,
Urtebetetze festa, 52. or.

Poema hori hartu dizut, baina beste batzuk ere har nitzakeen. Gaztaroko liburuetan amorante-bildumak egiten bazenituen, ez duzu txikiagoa helduaroan poetiken bilduma!

Zure hitzaldiaren arabera, hamabost belarki zaintzen omen dituzu zure mintegian. Ez zara makala! Hala ere, permititzen didazu beste bi usain-belar hauek inkluitzea zure sortan? Zeure bertso-lerroetatik erauzitakoak dira, sustraitsuak biak.

Bata da baieztapen bat:

Hondamendi batean zer den ederra ikustea da idaztea.

Castillo Suárez
Alaska, 60. or.

Bestea da galdera bat:

Zergatik dira poemak errugabe sentitzen garen munduko leku bakarrak?

Castillo Suárez
Irautera, 57. or.

Zure mintegia, zure printzipioen eta ondorioen bilduma.

Bazenekien Emily Dickinsonek herbario bat egin zuela 1839. eta 1846. urteen artean? Bederatzi bat urterekin hasita, 400 espezieetik gora hosto eta lore sailkatu zituen, eta bere kaligrafia dotorearekin etiketatu, labin horien bidez bere inguruaren erregistro-lana eginez: sepaloak, petaloak, arantzak, pezioloak, zurtoinak... Izadiaren bitxiontzi bat osatu zuen, patxadaz eta zehaztasunez. Geroago, poemetan ematen hasi zen bere begiradak bakar-bakan bihurtzen zuen guztia.

Zure belarkiak zenbatzerakoan egin zait, Emily deika duzula larretik. Entzun ezazu zer ari zaizun eskatzen.

Ekar dezakedan guztia da,
hauxe eta nire bihotza ondoan.
Hauxe eta nire bihotza, eta larre guztiak
eta belardien zabaltasun zabala.
Konta ezazu faltarik gabe, ni ahaztuko banintz-edo,
baten batek zenbaketa egin bailezake.
Hauxe, eta nire bihotza, eta hirusta artean
bizi diren erle guztiak.

Emily zurekin ari da, *Mary Castle*, biok lankide, botanikari-poetak, poeta-botanikariak.

Bosgarren gutuna: Elur-minaz

Château, hemen naiz berriro!

Arrastian lagunaren jaiotetxera igo gara, baserri zaharrera. Txakurra atera zaigu bidera, Neve. Izena entzun eta batera kargutu naiz: ez duzu elurra behin ere aipatu zure hitzaldian. Zelan ba, elur-giroa nagusi izanda zure eguraldian? Bereizten badituzu elur uherrak, elur-baltsak, elur artifiziala, elur gesaldua, elur geldoa, ahazturaren elur fina, elurguneak, elurtegiak, zapaldu gabeko elurra eta lurmentzea bera, elurraren aldaera guztiak, izotzak, icebergak eta glaziarak?

Diozu:

Elurrez betetako bizitza da nirea. / Galerek ez dute trukean ezer ekartzen.

Castillo Suárez
Alaska, 15. or.

Diozu:

Elurretan urratsak egitea da bizitzea: / ederra dena zikintzea, / estalita nahi duguna agerraraztea, / galmenak onartzea.

Castillo Suárez
Alaska, 25. or.

Diozu:

Elurra maitatzeari utzi nahi nioke, horixe delako zauri irekia ixteko aukera bakarra.

Castillo Suárez
Alaska, 37. or.

Diozu:

Baina ez nago ziur, badakidalako minek ere janzten gaituztela, elurrak nola.

Castillo Suárez
Alaska, 43. or.

Diozu:

Elur-minez bizi den emakumea naiz, / isiltasunaren begiratzailea, / bere buruaren arerioa.

Castillo Suárez
Alaska, 5. or.

Neskatiko, *Alaska* utzi diguzu, baina Antartika oso bat duzu zeure baitan. Non lortu izotza urtzeko gatz nahikoa?

Gatza dago errepideetan. / Errekara erori den zaldia / korrontearen kontra borrokatzen da. / Begi handiak ditu, nik bezala.

Castillo Suárez
Alaska, 16. or.

Begi handiak dituzu elurraren tragediak antzemateko, dudarik ez.

Hemen ez da elurrik, euria baino. Atondoan nago zure elur-minaz pentsatzen, barandan katilu bete gerezi eta oinetan Neve. Atzealdeko zelaian, sagastia, hori ere elur-loretan. Besteen artean bada arbola bat makur-makurra, ia-ia etzana baina enbor sendokoa. Lagunak seinalatu dit, esanez: «Horixe da». Eta ulertu dut. Argazkia egin eta telefonoz bidaliko dizut, badakit-eta estimu handian duzula Olga Novoren bertso-lerro hau: «Nire azalarekin txertoak egin ditzakezu sagarrondoetan».

Agur, *Marielur*.

Seigarren gutuna: Zauriak eta motozerrak

Oles, oles, Gaztelua!

Jaso dut zure erantzuna *whatsappez*. Hauxe:

Balearen azala da nirea.

Castillo Suárez
Alaska, 47. or.

Eskerrak emotikono irribarretsua jarri duzun!

Atzo, atertu zuenean, baserri inguruko zidorretatik ibili ginen, larre-mahatsak hartutako mugarri batetik bestera.

Diozu:

Mugarri estalien bestaldean / ez dute poetek kontsulta materialik, / horregatik ez da han poetarik.

Castillo Suárez
Mugarri estaliak, 61. or.

Poetarik ez da izango, baina historiak... Uf! Eta ez edonolakoak. Orain dela hirurehun urte pazo batean gertatutako krimen bat kontatu zidaten, morroiak nagusia jo zuela aizkoraz kortan, ugazabandrearekin maitemin-tratuetan zebilelako.

Aizkorak erabiltzen zituzten lehengo denboretan arbolak jotzeko. Zuk, baina —hala tokatu zaizu—, erreminta modernoak ezagutu dituzu, hurbiletik, hala nola *Sthil* MS 880 modeloa:

Bigarren mailako errepideetatik egiten dudanean etxerako bidea, alboan zaramatzadala iruditzen zait; gasolina usaina aditzen da motozerra konpontzera eramanez geroztik.

Gaur ekarri dute konponduta etxera. Ez naiz ausartu esatera jada ez zarela hemen bizi (...). *Sthil* MS 880 bat dut etxabea, nahi duenarendako (...). Zure etxerako bidea hartu dut konturatu gabe, autoa hutsik (...). Mundua da errepidearen bi aldeetara geratzen den basopea.

Castillo Suárez
Irautera, 56. or.

Zein *filmikoak* diren zure testuak! *Exactly* irudikatzen zaitut gauez gidatzen, tresna forestal hori, arma hilgarria izan daitekeena, kopilotuaren tokian daramazula.

Lehen gutunean esan badugu zuhaitzek kantatu egiten dutela, heldu da ordua negar ere egiten dutela esatekoa. Noiz? Labanaz inisialak grabatzen dizkietenean, txertoak egiten zaizkienean, botatzeko seinalatzen dituztenean. Ondo dakizu hori. Mary Oliverrek ere bai.

Erantzuten ote diote zuhaitzek haizeari
haizeak gonbitten bat egiten dienean?
Gutako batzuk bezala, mintzatzen ote dira eguzkiarekin?
Baiezkoan nago, eta uste horrek frogaren bat behar badu,
utzi esaten aldizka
asko kexatzen direla.

Baina bada gehiago.

Zuhaitzei entzun ahal badiezu beren ordu lasaietan
seguru gero ere entzun ahalko diezula
zerrategian garrasika.

Zure motozerrak gogoraratzen dit zure poesian konstante bat direla markak,
zauriak, orbainak, ebakiondoak.

Aldizka eskatu egiten dituzu:

Nire gorputza marka dezazula, zuhaitzak bota aurretik markatzen dituzun bezala (...).
Marka arrosa bat egidazu bularrean, ertz batetik bestera.

Castillo Suárez
Irautera, 10. or.

Eta aldizka, eskaini:

Zugana berriz iristeko zerbait idatzi nahi nuke, hitzeko ildaxka bat egin zure bularrean,
eta nire poemak zure azalean txertatu.

Castillo Suárez
Irautera, 48. or.

Oinaze batek zeharkatzen zaitu. Oinaze horrek ez dio su-etenik ematen zure
lurrezko bihotzari.

Zeure hitzak dira: idazteak eta bizitzeak erresistentzia handia eskatzen dute.

Diozu:

Min ematen diguten gauzei esker egiten dugu Aurrera.

Castillo Suárez
Alaska, 6. or.

Zazpigarren gutuna: Sasiko loreak

Castitxu:

Ohean nago, hiruzpalau liburu aldamenean. Edonoren etxean nagoenean, zizka-mizkan ibiltzen naiz apaletan eta gero ohera ekartzen ditut liburu erakargarriak.

Zer gara? Zerk definitzen gaitu eta nola definitzen dugu geure burua? Hasiko banintz egiten zure autodefinizioen zerrenda —zuzenean egiten dituzunak nahiz zure ekintzen bidez adierazten dituzunak— zazpi gutun ez, baizik eta zazpitan zazpi idatzi beharko nizkizuke.

Zure berbetan, poesia autoezagutza-modu bat da, nahiz eta idazterakoan errealitatea lanbrotu eta beste errealitate bat zirriborratu.

Orkatza naiz,
goizaldean soroa gurutzatzen.
Maite nauzula esatea
nahikoa litzateke trostan ez jarraitzeko,
baina izotz beltza da zure isiltasuna. (...)
Orkatza naiz, txarrantxak zauriturik.
Zure ferekek esanda dakit banaizena.

Castillo Suárez
«Itzulmina»,
Irautera, 19. or.

Baina bazara euripean galdutako zakurra, aterpe bila (*Alaska*, 46. or.). Eta izan garen emakume guztiak, sasi artean ezkutatzen diren animalia basak, errepide ondoko etxe batean agertzen direnak, beste etxe batean (*Alaska*, 46. or.). Eta izan zinen gaztainondoa akazien artean (*Alaska*, 5. or.). Eta bihotz kontra bizitzen ohitua (*Alaska*, 56. or.). Eta oinutsik dabilena elurretan (*Irautera*, 44. or.). Eta orbela adarretara itsasten ibiltzen dena (*Irautera*, 44. or.).

Ohean barreiatutako liburuetako bat hartu eta aliritzira zabaldu dut.

Ene badatxoa! Hau ere izan zintezkeen, elur artean jateko bila edota suak setiatuta dabilen Rosana Acquaroniren orein hau:

Aztarrika jardun bisuts azpian
fruitua aurkitu arren.

Muturrarekin igurtzi
errekako lokatza.

Arnasestuka ibili
sutean hesitutako
oreinarekin batera.

Elurrak ea suteak apailatzen zaituzte.

Logurak erreta nago... Gaur baietz Bambirekin amets egin.

Azken gutuna, gutun-erditxo bat: Loreontzirik ez

Iratze Otatxori Elurtegieta:

Diozu:

Gauza eder guztiek dute akabera: elurrak eta maitasunak

Castillo Suárez
Irautera, 30. or.

Orobat gutun hauek. Ahal izatera, lasterka jarraituko nuke zure zelaietan, hain dira eztiak, hain dira mingotsak; eta jarraituko nuke aztarrika zure lurzoruan, hain ditu geruza trinkoak. Zeu botanikari, maitasunarena; eta aldi berean, zeu botanikagai, zure anatomia, morfologia, fisiologia eta fitokimika.

Gauza asko geratu zait esateke, baina egongo gara. Ai, zer letra txarra egiten nabilen trenaren triki-trakarekin! Bueltan noa jada eta. Laster Miramarreko baratzean garbira pasatzea gutun hauek guztiok. Limoi batzuk hartu eta gin-tonica prestatuko dugu... Zatoz, ortuan nauzu zain.

Zain maitasunerako eta zain lanerako.

Eta zaude luzaroan zorioneko, badakigu eta:

Nekez birlandatu daiteke iratze basa bat loreontzi batera.

Castillo Suárez
Irautera, 75. or.

Miren Agur.

Miren Agur Meabe Plaza
2023ko uztailaren 1ean
Altsasun, Iortia Kulturgunean

Bibliografia

Escritores de la naturaleza (Joaquín Araújo. SEO/Birdlife, 1997).

Urtebetetze festa (Castillo Suárez. Elkar, 2014).

Felicity (Mary Oliver. Valparaíso Ediciones, 2016. Nieves García Paredesen edizioa).

Las canciones de los árboles (David George Haskell. Editorial Turner, 2017).

Irautera (Castillo Suárez. Elkar, 2019).

Mugarri estaliak (Castillo Suárez. Susa, 2000).

Herbario & Antología Botánica (Emily Dickinson. Ya Lo Dijo Casimiro Parker, 2020).

Elurra elurraren gainean (Castillo Suárez. Autoedizioa, 2021).

Alaska (Castillo Suárez. Elkar, 2023).

18 ciervas (Rosanna Acquaroni. Bartleby Editores, 2023).